

СЛОВ'ЯНСЬКА МОВНА СПАДЩИНА В ГІДРОНІМІКОНІ НИЖНЬОГО ДНІСТРА _____

У статті зацентовано увагу на слов'янському гідронімному фонді басейну Нижнього Дністра. Проаналізовано гідроніми *Драна*, *Заколи*, *Заміа*, *Палакита*, *Реїна*.

Ключові слова: Дністер, апелятив, гідронім, етимон, праслов'янський релікт.

Дністер — одна з найбільших річок України (друга за величиною; ЕУ¹, 2, 547). Щоправда, тече вона не лише в її межах (із загальної довжини 1362 км — 705 км в Україні), але й на теренах Молдови (правобічні притоки Нижнього Дністра; ГЕУ, 1, 344–345). Течію Дністра умовно поділяють на три частини — верхню (від витоків із-під г. Розлуч на північному боці Карпат; вище від с. Серета (колишнє с. Вовче) Турківського р-ну Львівської обл.; СГУ, 173–174), середню (від с. Нижнів Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. до м. Могилева-Подільського Вінницької обл.) і нижню (перетинає Причорноморську низовину; у межах України — це територія Одеської обл.; ГЕУ, 1, 344). Кожна з частин Дністра специфічна як із погляду гідрографії (наприклад, у верхів'ї — це переважно гірська річка; у середній течії Дністер утворює вузьку глибоку (подекуди каньйоноподібну) долину на території Поділля; у нижній — тече широкою долиною, розчленованою численними протоками і старицями; ГЕУ, 1, 344), так й етномовної історії конкретного регіону (взаємодія фракійців і давніх слов'ян у Верхній та Середній Наддністрянщині; різночасові контакти фракійців і слов'ян, слов'ян і волохів, різних тюркських народів на Нижньому Дністрі).

Проблема дослідження дністерської гідронімії цікавила багатьох мовознавців, адже за умови її розв'язання (грунтовний історико-лінгвістичний (етимологічний) аналіз) можна було б з'ясувати низку важливих питань етнічної історії тієї чи іншої території, дотичної відповідно до верхньої, середньої чи нижньої частин Дністра².

¹ Список скорочень див. у кінці статті.

² Пор., наприклад: *Сергиевский М. В.* Топонимия Бессарабии и ее свидетельство о процессе заселения территории // Известия АН СССР. Отд.-ние лит. и яз.— М., 1946. Т. 5. Вып. 4.— С. 333–350; *Мельничук О. С.* Топоніміка Кодимського району Одеської області // Мовознавство.— 1957.— Т. 14.— С. 52–61; *Рудницький Я.* Про місцеву назву Стрий // Назвознавчі студії. II. Топонімія.— Вінніпег, 1958.— С. 44–47; *Рудницький Я.* Географічні назви Бойківщини.— 2-е вид.— Вінніпег, 1962.— 246 с.; *Павлюк М. В.* Назви річок Дністро-Бузького межиріччя, їх будова та лексико-семантична характеристика // Тези III респ. ономаст. (гідронім.) конф.— К., 1965.— С. 44–48; *Петров В. П.* Гідронімія Верхнього Подністров'я (Стрий) // Територіальні діалекти і власні назви / Відп. ред. К. К. Цілуйко.— К., 1965.— С. 160–168; *Трубачев О. Н.* Названия рек Правобережной Украины : Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация.— М., 1968.— 289 с.; *Гагжаев К. Е.* Неславянская топонимика Поднепровья и ее историко-лингвистическое значение // Питання ономастики

Нашу увагу також у різні часи привертала проблеми структурно-семантичного й етимологічного аналізу дністерської гідронімії³. Сьогодні, працюючи над Етимологічним словником гідронімії басейну Нижнього Дністра, визріла потреба звернутися до лінгвістичної інтерпретації назв водойм Нижньої Наддністрянщини (в межах України). Перш ніж перейти до власне мовознавчої характеристики гідронімікону зазначеного басейну, варто хоча б в основних деталях поглянути на етнічну історію цього регіону, яка завжди відбивається на словнику місцевого населення.

Для різних періодів історії Нижньої Наддністрянщини можна констатувати особливу етномовну ситуацію в указаному ареалі. Вітчизняні археологи вважають, що основним давнім населенням у Нижній Наддністрянщині й суміжних землях у доісторичні часи (до н. е.) були фракійські племена⁴, які межували тут зі скіфами, що заселяли здебільшого степові райони Північно-Західного Надчорномор'я. На думку А. І. Мелюкової, Дністер тривалий час був порубіжною річкою між володіннями фракійського племені гетів і скіфами⁵. Однак уже з початку нашої ери в цей регіон проникають слов'яни. За свідченням римських дорожніх карт (Певтінгерові таблиці), у III ст. н. е. між Дністром і Дунаєм перебували венеда, яких дослідники ідентифікують як давньослов'янські племена⁶. Суцільна слов'янська колонізація цієї території розпочалася вже із середини

Південної України : Доп. та повідомл. V респ. міжвуз. ономаст. конф. (Миколаїв, травень 1974 р.).— К., 1974.— С. 33–42; *Бевзенко А. Т.* Назви річок між гирлами Дністра і Дунаю // Питання сучасної ономастики : Доп. та повідомл. IV респ. ономаст. конф. (Одеса, 1–4 жовтня 1969 р.).— К., 1976.— С. 105–109; *Карпенко Ю. А.* Проблема древнерусских гидронимов в бассейне Нижнего Днестра // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах : Зб. наук. праць / Відп. ред. В. В. Німчук.— К., 1986.— С. 34–40; *Зеленко Л. П.* Процес формування атрибутивних словосполучень у гідронімії межиріччя Дністра та Південного Бугу // Актуальні проблеми відродження мов і культур західних та південних слов'ян в Україні : Тези доп. і повідомл. міжвуз. наук.-практ. конф. (Одеса, 14–15 травня 1993 р.).— О., 1993.— Ч. 2.— С. 143–147; *Мінкевич Е. Е.* Відантропонімі та відетнонімі назви тюркського походження в гідронімії межиріччя Дунаю та Дністра (Буджак) // Зап. з ономастики : Зб. наук. праць / Відп. ред. Ю. О. Карпенко.— О., 1999.— Вип. 1.— С. 14–18; *Rieger J.* W sprawie wpływów germańskich na toponomastykę w dorzeczu Sanu, górnego Dniestru // Rocznik Slawistyczny. — Wrocław etc., 1970.— Т. 31. Cz. 1.— S. 13–25; *Bednarczuk L.* Zagadnienie przedslawiańskie hydronimii Karpat // Rocznik naukowo-dydaktyczny WSP w Krakowie : Prace językoznawcze. II.— Kraków, 1973.— Z. 47.— S. 19–31; *Udolph J.* Studien zur slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven.— Heidelberg, 1979.— 640 S.; *Udolph J.* Alteuropäische hydronymie und ur-slavisches Gewässernamen // Onomastica.— 1997.— R. 42.— S. 21–70; та ін.

³ Див.: *Вербич С. О.* Гідронімія басейну Верхнього Дністра : Етимолог. словник-довідник.— К., 2007.— 120 с.; *Вербич С. О.* Гідронімія басейну Середнього Дністра : Етимолог. словник.— Луцьк, 2009.— 236 с.; *Вербич С. О.* Назви водойм Нижньої Наддністрянщини в системі слов'янської гідронімії // Надзненні проблеми лексикології і анамастопі славянських мов : Зб. навук. артыкулау.— Мазыр, 2006.— С. 151–153; та ін.

⁴ *Бидзля В. И.* Этническая карта Восточной Европы первой половины I тыс. н. э. // Становление раннефеодальных славянских государств : Материалы науч. сессии пол. и сов. историков (Киев, 1969 г.).— К., 1972.— С. 22.

⁵ *Мелюкова А. И.* Археологические данные о фракийцах на западе и юго-западе СССР в I-ом тысячелетии до н. э. // Симпозиум «Античная балканистика» : Этногенез народов Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология (2–4 декабря 1980 г.).— М., 1980.— С. 39.

⁶ *Федоров Г. Б.* Итоги и задачи изучения древнеславянской культуры юго-запада СССР // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института археологии.— М., 1965.— Вып. 105.— С. 22–23; *Рикман Э. А., Рафалович И. А.* К вопросу о соотношении черняховской и раннеславянских культур в Днестровско-Дунайском междуречье // Краткие сообщения Института археологии АН СССР.— М., 1965.— Вып. 105.— С. 56.

I тис. н. е.⁷ І вже з VI ст. н. е. Нижня Наддністрянщина й Нижнє Наддунав'я стають основною територією розселення слов'ян⁸. Історики вважають, що початковим пунктом, звідки почалося слов'янське освоєння цього регіону, була Верхня Наддністрянщина, тобто Українське Прикарпаття⁹ та Волинь¹⁰. Заселивши Дністерсько-Прутське межиріччя, слов'яни асимілювали місцеву (переважно фракійську) людність. З того часу вони неперервно проживали на цій території аж до XII ст. — до навали кочовиків. Важливо відзначити, що в X ст. на вказаних теренах історія засвідчує відомі східнослов'янські етноспільноти уличів і тиверців¹¹, яких звідси згодом посунули тюрки-печеніги¹². У XIV ст. на територію Нижньої Наддністрянщини та суміжних земель інтенсивно просуваються волохи — романізоване населення колишніх римських провінцій Дакії та Нижньої Мізії, надаючи місцевій матеріальній (і, безперечно, духовній. — С. В.) культурі відчутних східнороманських рис¹³. З кінця XV ст. у цьому регіоні міцно закріпилися турки. Турецьке панування тривало на цих землях до другої половини XVIII ст. Відтоді на вказані терени активно переселяються вихідці з України, Росії, а також із Болгарії, Молдови і навіть Німеччини¹⁴.

Отже, викладене переконливо свідчить про строкатий мовно-етнічний континуум в ареалі Нижнього Дністра та на прилеглих територіях, що, зрозуміло, не могло не відбитися на місцевому лексиконі, зокрема на топонімії. Так, у складі найстабільнішого пласта онімів — місцевої гідронімії відзначено і слов'янські (передусім східнослов'янські, давньоукраїнські), і неслов'янські (східнороманські, тюркські) елементи. Однак, за свідченням топонімістів, слов'янські назви водойм тут давніші за неслов'янські¹⁵. Це зумовлено тим, що фактично з раннього середньовіччя й до сьогодні східнослов'янський етнос перебував тут постійно. Якщо звичний ритм його життя і порушувався, то ці зміни не були різкими й кардинальними. З цього приводу Ю. О. Карпенко зауважував, що слов'янські топоніми (гідроніми) завжди встигали перейти в мову чужинців, які тут час від часу з'являлися і які зберегли ці власні географічні назви в їхній первинній формі¹⁶.

Попередній огляд гідронімікону Нижнього Дністра, а також Дністерсько-Прутського і Дністерсько-Бузького межиріч значною мірою підтверджує такі спостереження. Гідронімію зазначеного ареалу можна стратифікувати на такі групи: 1. Дослов'янська гідронімія. 2. Давня слов'янська гідронімія. 3. Східнороманська (молдавська) гідронімія. 4. Тюркська гідронімія. 5. Пізніша слов'янська (переважно східнослов'янська) гідронімія. Кожна з цих груп заслуговує на окрему увагу й аналіз. Мета нашої розвідки — лінгвістична характеристика (аналіз формальної структури, словотвору, доонімної семантики твірних основ, реконструкція етимона) давніх слов'янських гідронімів у ба-

⁷ Приходнюк О. М. Слов'яни на Поділлі (VI–VII ст. н. е.).— К., 1975.— С. 71.

⁸ Федоров Г. Б. Знач. праця.— С. 24.

⁹ Там же.

¹⁰ Баран В. Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю.— К., 1972.— С. 93.

¹¹ Федоров Г. Б. Славяне Поднепровья (К итогам работ Славяно-Днепровской экспедиции 1951 года) // Вестник АН СССР.— 1952.— № 2.— С. 92.

¹² Молчановский Н. Очерк известий о Подольской земле до 1434 года.— К., 1885.— С. 40.

¹³ Федоров Г. Б. Итоги и задачи изучения древнеславянской культуры юго-запада СССР.— С. 29.

¹⁴ Бевзенко А. Т. Знач. праця.— С. 106.

¹⁵ Там же.— С. 107.

¹⁶ Карпенко Ю. А. Знач. праця.— С. 35.

сейні Нижнього Дністра й прилеглих теренів. Об'єктом аналізу обрано такі назви: *Драна, Заколи, Замша, Палакита, Реїна*.

Драна — назва тоні на Дністровському лимані між Турунчуком і головним гирлом Дністра; Одеська обл. (ГНП, 37). Гідронім слушно пов'язують із прикметником *драний* «роздертий», припускаючи, однак, мотивацію семантики основи назви гідрооб'єкта не топографічною ознакою, а іронічною, наприклад: «подраний невід рибалки, що займав цю тоню» (там же). Таке пояснення етіології догідронімної семантики назви *Драна*, на нашу думку, малопереконливе. Сумніви виникають насамперед з огляду на такі міркування: 1) як в Україні, так і за її межами зафіксовано назви водойм з основою *Дран-* (наприклад: *Драний* — яр, л. Сухого л. Плотви п. Верхньої Дворічної п. Осколу п. Сіверського Дінця п. Дону (без місця локалізації) у колишній Харківській губ. (Vasmer, I, 638), *Дранка* — балка, п. Чепеля п. Сіверського Дінця п. Дону (без місця локалізації) (СГУ, 182), *Драная Балка* — потік, пр. Інгульця (без місця локалізації) у колишній Херсонській губ., рос. *Дранка* на Калужчині та Смоленщині (Vasmer, I, 638) та ін.), що відповідно відкидає однозначну можливість мотивації семантики гідронімооснови іронічною ознакою; 2) аналізована назва за типом гідрооб'єкта належить до тонь (*тоня* — це не лише «ділянка водоймища для ловлення риби неводом» (ЕСУМ, 5, 597), але й «глибоке місце», що підтверджують укр. діал. *тoня* «глибоке місце в річці» (Черепанова, 218), бр. діал. *тoня* «вир, безодня» (Яшкін, 654), слн. *tōnja* «яма з водою», «глибоке місце в річці, озері», ч. *tůně* «т. с.»¹⁷). Наведені лексичні факти з різних слов'янських мов свідчать, що первинним для апелювання *тоня* було якраз значення «глибоке місце у водоймі», а семема «ділянка у водоймі для ловлення риби неводом» — вторинна (адже невід можна закинути лише на глибину).

Відповідно до викладеного в твірному *драний* (< псл. **dъranь(jь)* — пасивний дієприкметник мин. часу від **dъrati*; ЭССЯ, 5, 217) треба вбачати не семантику «порваний», «обірваний» (Грінченко, 1, 440), а, найімовірніше, «видертний» > «вимитий» (про дно водойми), пор. спільнокореневе укр. діал. *драя* «р'вчак, вимитий водою в м'якішому шарі скелястої породи між більш твердими шарами» (Марусенко, 226). Таке припущення має підтримку також на прикладі гідронімів *Вудра* (укр. *Вудра* — гідрооб'єкти в бас. Стиру та Прип'яті; назви водойм в інших слов'янських регіонах: бр. *Вудра* (на Вітебщині), рос. *Вудра* (у різних регіонах Росії), п. *Вудра* (бас. Вісли та Одери), які В. П. Шульгач зводить до псл. **vudъra* (< **vudъrati*) з топографічною семантикою «річка (вода), яка видирає, підмиває берег»¹⁸. Отже, немає вагомих підстав для заперечення того, що апелює *драний* (-а), мотивуючи семантику гідронімооснови назви тоні *Драна*, позначав семему *«такий, що силою течії води дере, вимиває яму».

Заколи — назва потоку, л. Чаги л. Когильника, впадає в лиман Сасик між рр. Дністер і Пруг; Арцизький р-н Одеської обл. (СГУ, 203). З погляду словотвору це лексико-семантичний дериват від апелювання *закол(и)*. У діалектах української мови відзначені аналогічні лексеми з топографічним значенням, як-от: *закол* «річкова затока» (Черепанова, 80), *заколи* «зломи, заломі» (Грінченко, 2, 51), які, однак, мають різні етимони. Так, апелює *закол* «річкова затока» генетично споріднений з укр. діал. *закло*, який з-поміж низки значень («клапоть землі, що заходить у чужу землю», «частина місцевості, оточена з трьох боків яра-

¹⁷ Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції).— К., 1998.— С. 296.

¹⁸ Там же.— С. 318.

ми», «згин дороги») реалізував також сему «затока» (ЕСУМ, 2, 226); пор. ще споріднені щодо структури й семантики бр. *закло* «затока; земля, що вклинюється в чужу землю», «клин землі, обмежений водою», «крутий згин дороги» (ЕСУМ, 2, 226), рос. діал. *закъл* «снігова перешкода; ділянка в річці між берегом і мілиною» (СРНГ, 10, 141–142), які є рефлексами псл. **zakъľь*, **zakъľo*¹⁹ < **za-kъľo* < **(s)kel-* «гнути, кривити; крутити, вертїти» в ступені редукції кореневого вокалізму *o*-ряду²⁰. Натомість апелятив *закъл* «зломи, заломи» доцільно розглядати серед лексики гнізда псл. **kolti*: *відкъл* «відколювання, відокремлення», *підкъл* «прокол», *прокъл* «т. с.», *розкъл* < *розколоти* (пор. спільнокоренева *розкъл* «заглибина в скелі», «ущелина»; Марусенко, 248), *укъл* < *(y, v)колоти* (ЕСУМ, 2, 522). Праслов'янські архетипи **orzkolъ* «перехрестя; розділення; щілина, тріщина» (ЕССЯ, 33, 181–182) і **otъkolъ* (в ЕССЯ відсутнє), що дериваційно співвідносне з **otъkolъkъ* (укладачі ЕССЯ вважають його похідним безпосередньо від **otъkolti*) «осколок», «уламок», «шматок» (ЕССЯ, 37, 72), уможливають і реконструкцію псл. **zakolъ* < **za-kolti*. На жаль, нам не відомі дані про гідрографічний опис місцевості, де локалізований гідронім *Заколи*, який би дав змогу напевно визначити мотиваційну ознаку для гідронімооснови цієї назви. Отже, гідронім *Заколи* неоднозначний щодо мотивації семантики його твірної основи. З однаковою ймовірністю можна припускати таку мотивацію або лексемою *закол(и)* «річкова затока» < псл. **zakъľь*, або *закъл* «зломи, заломи» (наприклад, у зв'язку з особливостями рельєфу місцевої берегової лінії тощо) < псл. **zakolъ*. З цього приводу пор. типологічно споріднений гідронім *Залім* у бас. Тиси на Закарпатті (СГУ, 204) ~ *залом* «вигин річки», «течія річки, що круто завертає» (Черепанова, 82). Звичайно, множинна форма гідроніма *Заколи*, тожона апелятиву *закъл*, з більшою вірогідністю вказує на користь другої версії. Хоча треба мати на увазі, що теперішня форма *pluralia tantum* гідроніма *Заколи* може бути вторинною, оскільки назва потоку могла зазнати впливу моделі множинних топонімів. Формально аналізована назва *Заколи* має абсолютні паралелі в інших слов'янських регіонах: *Заколы* — 1) бухта на оз. Вігри; 2) озеро в системі оз. Вігри (територія Польщі, Підляське воєводство; Vasmer, II, 52), ойконім *Zakol* у Словенії (Im. m., 481).

Замша — назва озера, л. Турунчука л. Дністра; Одеська обл. (ГНП, 40). Гідронім слушно пов'язують не з омонімом *зъмша* «різновид спеціально вичиненої шкіри» (запозичення через польську із середньовісньонімецької мови; ЕСУМ, 2, 233), а з дієсловом *замшїти* «покритися мохом» (ГНП, 40). Ю. О. Карпенко мав, напевно, рацію, висловивши припущення, що гідронім *Замша* первісно був географічним терміном. Варто погодитися з дослідником і в тому, що відсутність такого апелятива в сучасному словникові вказує на давність похідної від нього назви гідрооб'єкта²¹. Автори монографії «Гідронімія Нижнього Подністров'я» вважають сингулярну форму гідроніма *Замша* вторинною щодо її множинного варіанта — *Замши* (підстава — на карті др. п. XIX ст.: *Лиман Замшы*). Форми однини гідронім набув, на їхню думку, під впливом омонімічної лексики *зъмша* «вичинена шкіра» (там же). Однак наявність абсолютного відповідника аналізованої назви — гелоніма *Замша* в Білорусі (поблизу Городка на Вітебщині; Vasmer, II, 57) може свідчити якраз про первинність саме сингулярної форми нижньодністерського гідроніма.

¹⁹ Казлова Р. М. Славянская гидронимия. Пра斯拉вянські фонд.— Гомель, 2003.— Т. 3.— С. 31.

²⁰ Шульга В. П. Зазнач. праця.— С. 325.

²¹ Карпенко Ю. А. Зазнач. праця.— С. 37.

З погляду словотвору гідронім *Замша* — лексико-семантичний дериват від апелютива **замша* «місцевість, поросла мохом», «вода, що цвіте» (формально схожа лексема відзначена в діалектах рос. мови: *зámши* «рослини»; СРНГ, 10, 268). Морфемний аналіз апелютива **замша* уможливило виокремлення в ньому префікса за-, кореня -м(ъ)ш- і флексії -а. Щоправда, у цьому контексті незрозуміло, як гідронім ж. р. *Замша* (< **замша*) граматично узгоджується зі співвіднесеною родовою назвою с. р. *озеро*. У зазначеному випадку закономірною була б форма *Замше*, пор.: *Зáмшиий* — потік; с. Бітля Турківського р-ну Львівської обл. (СГУ, 205). Можливо, однак, що первісно гідронім *Замша* позначав не озеро, а затоку Турунчука, що й зумовило морфологічне узгодження родової та видової назв. Гідронімів (топонімів), аналогічних лімнію *Замша*, й відповідної апелютивної лексики не вдалося виявити в західно- й південнослов'янських регіонах. Тому фіксація назв гідрооб'єктів *Замша* в несуміжних ареалах Східної Славії (південь України і північ Білорусі), а також російського відповідника *замши* < *замша* створює лише теоретичну можливість для реконструкції праформи **zamъša* < **zamъšiti* / **zamъšati*. Підстави для відновлення дієслівних архетипів дають дериваційно споріднені лексеми **mъšati*, **mъšiti* (ЕССЯ, 21, 14, 16), **obmъšati*, **obmъšiti* (ЕССЯ, 28, 98), укр. *пóмша* «вид моху» (ЕСУМ, 2, 283) < **помшити*.

Палакита — назва озера між Дністром і Турунчуком; нижче від с. Коротне Одеської обл. (ГНП, 67). Для зазначеного гідроніма не вдалося виявити споріднених утворень як в Україні, так і за її межами. Назва не має однозначної етимології. Можливі дві версії щодо пояснення її структури й доонімної семантики: 1) лімнію мотивований молд. *плак* «насолода» з місцевим відтворенням звукосполуки -ла- за допомогою східнослов'янського (українського) повноголосного -оло- (там же). На підтримку молдавської гіпотези походження цієї назви вказує чималий відсоток генетично східнороманських назв водойм у бас. Нижнього Дністра (пор., наприклад, *Брезой*, *Валепержа*, *Валядинка*, *Ларга*, *Скиноса* та ін.). Однак за такого пояснення виникають труднощі семантичного характеру, оскільки складно мотивувати гідронімооснову поняттям «насолода»; незрозуміла в цій моделі і роль форманта -ита; 2) гідронім *Палакита* можна тлумачити і як питомий, припустивши його вторинність від первинного **Полокита* > **Полакита* > *Палакита* (асиміляція *о* — *а* в першому і другому складах). У такому разі в структурі назви **Полокита* виокремлюємо корінь *Полок-*, оформлений суфіксом -ит(а). Кореневу морфему *Полок-* доцільно етимологізувати в колі лексики, представленої укр. *полокати* «полоскати», похідними *полочка* «промивання, купання (коней)», *віполоч* «неглибокий водомий», *підполоч* «підмитий водою берег» (ЕСУМ, 4, 501), пор. також споріднені лексеми в інших слов'янських мовах: слн. *oplaka* «приплив, вимита водою яма» < псл. **obpolka* / **obpolkь* (ЕССЯ, 28, 251–252), макед. *Plake* — ойконім (Im. m., 333; напевно, на поселення назву перенесено з незасвідченого суміжного гідрооб'єкта), п. *Plōka* (НО, 117) — гідронім у бас. Одеру, *Plōki* — назва потоку в бас. Вісли (НВ, 11). Стосовно дериваційної моделі з афіксом -ит(а) < **-yt(a)* зауважимо, що вона репрезентована сьогодні нечисленними віддієслівними утвореннями на зразок: укр., рос. *волокита* «тяганина, зволікання» < *волокти*, *волоку* (Черных, I, 163), рос. діал. *могита* «сила», «багатство» < **mogyть*, **mogyta* < **mogti* (ЕССЯ, 19, 123), серб. діал. *копита* «купа землі» < **kopyta* < **kopati* (ЕССЯ, 11, 36–37) тощо. З-поміж континуантів цієї моделі вважаємо за можливе аналізувати й гідронім **Полокита* < **polkyta* < **polkati* «лити, полоскати, мити» (ЕССЯ, 28, 251–252; ЕСУМ, 4, 501). Реконструйоване **polkyta* могло реалізувати семантику **«вимити»*

та водою яма», яка цілком узгоджується зі значенням географічного терміна *озеро* — «заглибина в ґрунті, наповнена водою».

Реїна (рос. *Реина*) — назва балки, п. Чорної Долини в бас. Дністра; Одеська обл. (ГНП, 72). Автори монографії «Гідронімія Нижнього Подністров'я» етимологізують цей гідронім на основі молд. *реынноит* «відновлений» (там же), не з'ясовуючи при цьому ні особливостей перебігу фонетичних змін у його структурі, ні мотивації доонімної семантики його основи у зв'язку з молд. *реынноит* «відновлений». Це відповідно породжує певні сумніви щодо такої етимології назви *Реїна*. На нашу думку, гідронім *Реїна* можна кваліфікувати як праслов'янський релікт у басейні Нижнього Дністра, вбачаючи в його основі праформу **rējina* < **rējati*; пор. його конгінанти в слов'янських мовах: друс. *rjъти* «штовхати, розштовхувати», укр. *рjятися* «бродити [...]» (ЕСУМ, 5, 98), рос. заст. *реять* «стрімко рухатися, пересуватися повітрям, водою» (Цыганенко, 395), діал. *рjять* «швидко текти» (Даль, IV, 95), болг. *рея се* «метушитися» (БЕР, 6, 242–243). Отже, з погляду словотвору **rējina* — віддієслівний дериват із суфіксом -іпа на позначення результату дії на зразок псл. **drobina* < **drobiti*, **lězina* < **lězti*, **obdъrina* < **obdъrati* (серед девербативів утворення такого типу — найпоширеніші)²². Лінгвістичного коментаря потребує і фонетична будова гідроніма *Реїна*, адже, за умови його розвитку з псл. **rējina*, у його корені мав би бути голосний *i* з огляду на закономірну рефлексію на українському ґрунті псл. *ě* як *i*. Реалізація псл. *ě* > *e* має, напевно, пізній характер і зумовлена місцевим (молдавським) впливом, на що вказує, наприклад, гідронім *Ренескурт*, перший складник якого *Рене-* сягає друс. *rънь* «мілина, низький берег», видозміненого в результаті романізації (ГНП, 72), а також ойконім *Рені* на Одещині. Реконструйоване **rējina* мотивувало семантику твірної основи аналізованої назви гідрооб'єкта ознакою * «швидко течія річки». З огляду на зазначене закономірно припускати, що первісно в балці *Реїна* текла річка зі швидкою течією. На підтримку запропонованого пояснення етимона гідроніма *Реїна* вказує назва р. *Рейн* < *Rēnos*, основа якого етимологічно споріднена з дінд. *rināti* «текти, литися», *rian* «море», псл. **rinqti* «ринуть» (ЕСУМ, 5, 79). У контексті викладеного малоімовірним видається зв'язок гідроніма *Реїна* з рос. діал. *реїна* «шибениця» (СРНГ, 35, 43), яке утворилося на основі *рjя* * «поперечний брус», пор. рос. *рjя* «поперечний брус на щоглі, до якого кріпиться парус» (Фасмер, III, 463), пор. ще фонетичний варіант *раина* «шибениця» < *рая* «рея» (Преображенский, II, 195).

Лінгвістичний аналіз формальної і семантичної структури гідронімів *Драна*, *Заколи*, *Замша*, *Палакита* (*Полокита*), *Реїна*, розгляд їх у ширшому ареалі споріднених потамонімів з інших слов'янських регіонів дає підстави для таких висновків:

1. Зазначені гідроніми можна кваліфікувати як давні слов'янські (дороманські й дотюркські) утворення в досліджуваному ареалі. Про це свідчать як їхні паралелі з інших регіонів, де не помічено східнороманських і тюркських впливів, так і відповідний апелятивний матеріал.

2. Процедура етимологізування вказаних гідронімів уможливило їх розгляд як конгінантів таких праформ: **dъranъjъ* (-a, -e), **zakolъ* / **zakъlъ*, **zamyša*, **polkыta*, **rējina*.

²² Білоусенко П. І., Німчук В. В. Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина).— Запоріжжя ; Ялта ; К., 2009.— С. 11–13.

3. Аналіз доонімної семантики твірних основ наведених гідронімів свідчить про те, що на їхній номінації позначилися гідрографічні особливості відповідних об'єктів.

4. Гідроніми *Драна, Заколи, Замша, Полокита, Реїна* доповнюють чималу групу архаїчних гідронімів Нижньої Наддністрянщини, серед яких — *Білоча, Глуба, Карабан (Коробан), Молокиш, Реут, Соша, Суруча (Суреча)* та ін.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

БЕР	— Български етимологичен речник / Съст. В. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Займов. Ст. Илчев и др.— София, 1971–2010.— Т. 1–7.
ГЕУ	— Географічна енциклопедія України / Відп. ред. О. М. Маринич.— К., 1989.— Т. 1.— 416 с.
ГНП	— Гідроніми Нижнього Подністров'я / За ред. Ю. О. Карпенка.— К. ; О., 1981.— 112 с.
Грінченко	— Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Д. Грінченко.— К., 1907–1909.— Т. 1–4.
Даль	— <i>Даль В. И.</i> Толковый словарь живого великорусского языка.— М., 1981–1991.— Т. 1–4.
ЕСУМ	— Етимологічний словник української мови : В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука.— К., 1982–2012.— Т. 1–6.
ЕУ	— Енциклопедія українознавства. Перевид. в Україні / Гол. ред. В. Кубійович.— Л., 1993–2003.— Т. 1–11.
Марусенко	— <i>Марусенко Т. А.</i> Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) // Полесье : Лингвистика. Археология. Топонимика / Отв. ред. В. В. Мартынов, Н. И. Толстой.— М., 1968.— С. 206–255.
Преображенский	— <i>Преображенский А. Г.</i> Этимологический словарь русского языка.— М., 1959.— Т. 1–2.
СГУ	— Словник гідронімів України / Ред. кол. А. П. Непокупний, К. К. Цілуйко, О. С. Стрижак.— К., 1979.— 780 с.
СРНГ	— Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф. П. Филина, Ф. П. Сороколетова, С. А. Мызникова.— М. ; Ленинград; СПб., 1966–2011.— Вып. 1–44.
Фасмер	— <i>Фасмер М.</i> Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева.— М., 1986–1988.— Т. 1–4.
Цыганенко	— <i>Цыганенко Г. П.</i> Этимологический словарь русского языка.— К., 1970.— 599 с.
Черепанова	— Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья — Сумы, 1984.— 274 с.
Черных	— <i>Черных П. Я.</i> Историко-этимологический словарь современного русского языка.— М., 1993.— Т. 1–2.
Яшкін	— <i>Яшкін І. Я.</i> Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных терминаў. Тапаграфія. Гідралогія. — Мінск, 2005. — 808 с.
ЭССЯ	— Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. фонд / Под ред. О.Н. Трубачева, А. Ф. Журавлева.— М., 1974–2011.— Вып. 1–37.
НО	— <i>Hydronimia Odry : Wykaz nazw w układzie hydrograficznym / Pod red. H. Borka.</i> — Opole, 1983.— 350 s.
НВ	— <i>Hydronimia Wisły. Cz. 1: Wykaz nazw w układzie hydrograficznym / Pod red. P. Zwolińskiego.</i> — Wrocław etc., 1965. — 466 s.
Im. m.	— <i>Imenik mesta. Pregled svih mesta i opština, narodnih odbora srezova i pošta u Jugoslaviji.</i> — Beograd, 1956. — 499 s.
Vasmer	— <i>Wörterbuch der russischen Gewässernamen / Begr. von M. Vasmer.</i> — Berlin ; Wiesbaden, 1961–1969.— Bd. 1–9.

S. O. VERBYCH

SLAVONIC LANGUAGE HERITAGE OF THE HYDRONYMY OF THE LOWER DNISTER

The article describes Slavonic hydronymy fund of lower Dnister. The object of the study is the hydronyms *Драна, Заколи, Замша, Палакита, Реїна*.

Key words: Dniester, apelativ, hydronym, etymon, Proto-Slavic form.